

Ch'ol

Juñmojtý xñopjuñob

Juñchajp yombä mi iñojpel: <i>Yom mi lakñop tsikoñel tyi lakty'añ</i>	
Iñojpel majlel: Bajche' yujil tsikoñel tyi lakty'añ	
Yombä mi ñop, mi ikäñ alobob	ibäl
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Mi ikäñ bajche' mi icha'leñob tsikoñel lakñojtye'elob. ✓ Mi iñoj tsik k'äläl tyi juñk'al. ✓ Mi iñoj itsik majlel bajche' bux, alaxax, yopotye', ja'as, laj pi'älob, muty, tye', we'tye', si', juñ, yik'oty yantyakbá ✓ Mi iña'tyañ bajche' añtyak isujmlel iwi' tsikoñel 	<p>Ikäjñel</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bajche' mi ik'äjñel tyi ichajp tyi ichajp tsikoñel tyi lakty'añ: • Bajche' añ isujmleltyak iwi' tsikoñel. <p>Iñojpel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tsik tyi lakty'añ: cha'kojtý, cha'ts'ijty, cha'tyikil k'äläl tyi bolomlujump'ej.
Ichajpääntyel majlel, imelol majlel	
<p>•Ityejchibal:</p> <p><i>Mi lajk'ajtyibeñ alobob:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ La' awujilba tsikoñel tsik tyi tyi lakty'añ ✓ Chukityak mi laktsik? ✓ Bajche'tyak mi laktsik? ✓ Jaychajp jiñi tsikoñel ✓ Majki weñ yujil tsik tyi alumal 	

- ✓ Muk'ba amulañ tsikoñel tyi lakty'añ?
- ✓ Majki yom mi icha'leñ tsikoñel?
- ✓ Jaychap jiñi tsikoñel, bakityakbä?
- ✓ Juñlajalbä jiñi tsikoñel yujil ujtyel?
- ✓ Baki mi lakcha'leñ tsikoñel?
- ✓ Bajche' mi lakcha'leñ tsikoñel?
- ✓ Baki mi lajk'añ jiñi tsikoñel?

••Itsojlel majlel:

Ikomo ña'tyãntyel bajche yujil ujtyel jiñi tsikoñel.

- ✓ Che' tsa'ix ujtyi yäl jiñi alobob pejtyel muk'bä lajk'ajtyibeñ cha'añ mi lajk'el chukityak yujilob, mi laksu'beñob bajche'tyak yujil tsijkel chukityak añ.
- ✓ Mi lakpäsbeñob cha'añ mi ik'elob bajche' yujil tsijkel: ixim, waj, lakpi'älob, sa', yik'oty yañtyakbä. Che mi yujtyel lakpäs, mi lajkomo cha'leñ tsikoñel yik'oty alobob k'äläl tyi lujump'ej.
- ✓ Mi iñumelob icha'leñ tsikoñel tyi cha'cha'tyikil, uxuptyikil . Mi mach tyojk bajche' woli itsikob, mi lajkomo tyoj-esañ majlel.
- ✓ Che' mi yujtyel mi ik'axelob yaño'bä.

Ikäjñel bajche' añ isujmel tsikoñel:

- ✓ Mi laksubeñ jiñi alobob bajche' añ isujmlel jiñi tsikoñel, cha'añ mi iña'tyañob che' mi ityejchel tyi juñlujump'e, k'äläl tyi juñk'al.
- ✓ Mi laklok'el tyi jumpaty cha'añ mi icha'leñob tsik-alas yik'oty juñp'ej alas.
- ✓ Mi laktsole' tyi ichajp tyi ichap chubä añäl cha'añ mi lakñop laktsik. Mi lakñop

laktsik tyi lujump'e, che' mi tsa'ix iñopoyob mi lajk'axel tyi juñlujump'e k'äläl tyi juñk'al.

- ✓ Jiñi päsjuñ mi ch'äme majlel ya' tyi eskwelaj tsa'ixbä lajkälä. Iliyi mi imejlel lakmel tyi junpaty, cha'añ mi lakweñ päsbeñob jiñi alp'eñelob, bajche mi lakcha'leñ tsikoñel.
- ✓ Mi laktsole' tyi we'tye' o tyi ipamtye' muk'bä kajel laktsike'.
- ✓ Mi lajkomo tsik bajche' iliyi: juñk'ej, cha'k'ej, uxk'ej, chäñk'ej, jok'ej, wäkk'ej, wukk'ej, waxäkk'ej, bolomk'ej, lujumk'ej, junlujumk'ej, cha'lujumk'ej, uxlujumk'ej, chäñlujuñk'ej, jo'lujuñk'ej, wäklujuñk'ej, wuklujuñk'ej, waxäklujuñk'ej, bolomlujuñk'ej, juñk'al.
- ✓ Che' mi yujtyel, mi lakñop laktsik ja'el yañtyakbä (ja'as, tye', lakpi'älob, älak'äl, yik'oty yañtyakbä).

Tyi itsi'jbuñtyel

- ✓ Jiñi xpäsjuñ mi ipäs tyi ityojlel alobob bajche' mi its'ijbuñtyel iwi' jiñi tsik. Bajche' tyi tsijkel, chukityak añ, bajche': bux, alaxax, yopotye', sa', si', juñ, we'tye', ja'as, lakpi'älob, tye', muty, yik'oty yañtyakbä.
- ✓ Mi laksubeñob majlel isujmlel iwi'xujty'il ty'añ bajche: -k'ej, -tsity', -kojty, -mujch', -pajl, -wolj, -p'ej, yik'oty yañtyakbä.
- ✓ Mi laksubeñob cha'ya uxya jiñi alp'eñelob, che' jiñi, muk'ix ibajñel tsikob majlel

chukityak añ, mi weñäch tsa' yälä mi its'ujbuñob majlel.

••• Iñujp'ib

- ✓ Mi tsa'ix ujtyi lakäl muk'ix kajel lakts'ijbañ tyi *pizarrón* cha'añ mi ik'elob majlel bajche' yujil ts'ijbuñtyel.
- ✓ Mi lakäk'eñob juñtyak añbä yejtyal cha'an mi itsikob tyi ichajp tyi ichajp.
- ✓ Mi itsi'jbañob majlel ya' tyi ye'bal jayp'e ya'añ.
- ✓ Che' mi yujtyel imelob, mi isäpob bakityakbä jiñi iwi' tsikoñel.

Iwuty lak'etyel

Yejtyal tyi ichajp tyi ichajp chu'bä'añäl yik'oty yejtyal itsikol.

Lake'tyijib: juñ, lápiz, lapicero, lakchuko'ty'añ, bux, alaxax, tye', ja'as, yopotye', yik'oty yantyakbä.

Ik'elol majlel

Mi lajk'el bajche' muk'ob tyi komo e'tyel jiñi alobob.

Mi lajk'el ja'el mi woläch iñopob majlel bajche' chajpäbil chuki lakom mi iñop jiñi alobob.